

JOSEBA SARRIONANDIA.—*Ni ez naiz hemengoa*. Akademia Sekretuaren Liburuak. Pamiela Editoriala. Iruña, 1985.

Iragan urtean Iruñean plazaratu eta hiri nagusietan aurkeztua izan zen liburu hau. Aurkeztza orkestatuak inoiz ez dio onik egingo euskal literaturari eta gutiago egileari. Jon Juaristekin gaude puntu horretan, mitorik ez sortzearen alde eta erantzun kritikoaren alde. Joseba berak ere hori nahi bai du, J. Juaristik Jacques Rigaut oroitzuz eskatzen zuenaren arabera.

Hala ere, gure egungo asmoa ez da kritika zehatz bat burutzea, zenbait ohar egitea baizik. Itsumustuan ari direnen abururik anitz irakurri ondorean ez baita erraza behar bezalako kritika egitea, edo kritika behar bezala jasotzea. Emaitzak haina prestutasun behar bai du hartzaileak, eta kaso honetan ez gaude egoera egokian. Uste dut, Joseba berak argi ta garbi agertzen digula bere mezutza zertan datzan: «Ene gisara ordenatu ditut letrak, baina letra arteak zeuk antola ditzazula eskatzera nator. Ez uste izan ene izkribuetan, zeuk zerbait utzi gabe, ezer aurkituko duzunik. Nik buztinezko untzi bat ematen dizut, zeu zara bete behar duzuna».

Egileak laberinto batean sartzen gaitu eta zernahitarik aurkituko dugu horma meharren artean, irtera emateko asmorik gabe. Gizonontzat haina herrientzat balio duen laberinto saretsua. Izan ere hala da gure mundua.

Han-hemenkako irakurketaz egiten dituen gogoetak, edo gogoeta sintesiak, eskaintzen dizkigu Joseba Sarrionandiak, zalantzazko galderaz beterik, irakurlea kezkatzeko eta irakurleari pentsarazteko bezalakoak. Alde hori oso positiboa du. Probetxu handikoa litzaiguke euskaldunok irakurketarako ajerik ez bagenu. Baina hori da gure ahulezia.

F. Urondo-ren bertso batetik hartzen du bere titulua liburu honek. Eta, Ebangelioko «nire erresuma ez da mundu

hontakoa» gogorazten digu. Esaldi horren ideatik Unamunok eritzi ederrik eman zuen abertzaletasunen aurrez-aurre bere *La agonía del Cristianismo* liburuaren sarreran. Nork uste du abertzaleok Unamunogandik ezer ikastekorik ez dugula? Bakoitzak komeni zaion eran erabili du gizon ospetsua, eta zentzudunok ez dezagula egin beste horrenbeste Sarriolandiarekin. Gainera, adinak berak ez dio ematen era hortako saiakerak behar duten haina erudizio. Horregatik, irakurketak agertzen ditu, sakabanaturik eta solte, bereri buruz sugerentzia haina subjektibotasun erakutsiz. Horrek egiten du segidan irakurtzeko nekegarri ez ezik aspergarri ere bai, gaiak jauzika laburretan datozenez. Tarteka-marteka zatiak irakurtzea atseginagoa da.

Klasikoen zabalkuntzaz, polita ez ezik eder egiten zaigu, gai horiek, bereziki saio gisa, guti erabiliak ditugulako (kasik erabili gabeak esango nuke); baina, inoiz sakontasuna falta zaie.

Kuriositatez beteriko liburu da, gai eta ideen elkartasunik gabekoa. Horrek ematen digu laberinto misteriotsu kutsua, baina era berean seriotasuna murriztu.

«Soneto bat hizkuntza bitan» (87-90. orr.) delakoan satlatzen duen aintzinakoen joera ustela kontatzean egoki zertorkion *Egan*-en aspaldi gogorazi genuen Klaberaren bertso hura, XVII. mendearen lehen partean idatzia (ikus, *Egan*, 1954ko 2-4 zenbakiaren 24. orrialdean):

Burlatzen naiz Garibai-ez

Bai halaber Etxabe-z

zeinak mintzatu baitire

Erdaraz Eskaldunetz.

Ezen zirenak geroztik

Eskaldunak hek biak

Eskaraz behar zituzten

egin bere historiak.

Eskaraz egin dituzu,

Etxeberry, zure obrak

Ohoratu nahiz zeure

ahalaz herritarrak.

Euskaldungoaren politika buruzagien eta kulturgintzan ari direnen artean, bereziki euskal idazleekin, komunikaziorik eza da gauzarik izugarriena. Nekez eta atzerapenez iristen dira intelektuen ideiak populuagana, eta politiko agintariak iraganean mugaturik dabilta. Hori da gure arteko errealtate larria. Euskararen reinbindikapenekin oihartzunak, baina talde politiko abertzaleek erdaraz egin. Madrid-eri errua; eta guri erroa falta. Kulpak kanporatzeak ematen bai digu barne lasaitasuna.

Oraingoan, Sarrionandia, bertako etnologiaz ere ari zaitu, gehienetan bere herri eta gurasoeneri mugaturiko eraskinak agertuz. Horregatik, batzutan, harrigarria iduritzen zaitu sinonimiaz «haur», «hume» eta «sein» nola lotu dituen «txotxo»-gana (25. orr.), funtsean «txo» baizik ez dena; «bai» den bezala eta ez euskaldunogandik hain maiz irtetzen den «baibai» errepika. Holako gauza bitxirik bada. Ondoreko orrialdean bezala (26. orr.), seaska kantan ez dut ulertzen nola ez den konturatu «lololin» hori, «lolo-in (egin)» baizik ez dela. Orri berean, «obé» eta «oba»k ere ez dute bestelako misteriorik, Bizkai-Gipuzkoetako mugetan ezagun den «Obea» = *ohea* baizik.

43. orrialdean ere bada euskalgaitik aparteko alperrikako errepikatze bat: «grabadorearen xilografia». Baina, gizona!, xilografia beti da grabadoa! Eta, gai berean, sinbologiaz ari denez, Apokalipsian zaldiak dira sinbolo eta ez zaldunak. Hortarako, bukaeran berberak jartzen duena du adibiderik ederrena «Beren atzeko zangoak ez dira ikusten, beraz, ez dakigu nondik datozen. Ez da ikusten zer begiratzen duten ere, zaldunen begiek». Zaldunenak ala zaldienak?

T. S. Eliot poetaren *Lur Eremua*, eremua soilik ez ote zen aski? (45. orr.). Eremuak berez bait du lurra berakin. Pentsatu gabe ere erraz ikus daiteken gauza da. Baina, bestalde, «Literatura Historikoaren gainean» deritzan artikulua inork uka ezin oso ona ez denik. Eta, liburua zehar, holako gora-beherak agertzen dira. Kalitate orokorra desorekatuz. Hizkuntzaren aldetikoak gehien larritzen gaitu, joria eta ugaria izanik, ideiak argi eta garbi agertzeko ahalmenik falta ez

zaiola ere, atzizkietan huts nabarmenak ageri dira. Durango aldean ezer jator erabiltzen bada, hori da hain zuzen, eta huts horiek adierazten digute gazteetan erori dela nonbait. Berrogetahamaboskarrenean dion bezala, «anakronikoa da, denbora haro desberdinak nahasten dituelako». Aro desberdinez gainera, alperrikako du «XV.mendekoak bertakoak», mende bertakoak aski denez. *Baina, peccata minuta.*

Arthur erregea aro konkretu batekoa ez izatea, naiz norbaitzuk zehaztatu, oso normala da etnologiaren alderditik begiratuta. Mircea Eliade aipatzen duenak horrenbeste jakin behar du.

Rafael geroztiko «Prerafaelistak» ordea, gure irakurlegoaren aurrerako oharpen geiago merezi zuen, eta John Everett Millais-ekin batean Holman Hunt zela sortzaile.

Koloreetaz baditu zenbait saioerazko irizpide (84. orr.). Jartzen dituen adibide batzuk zehaztasun gehiago behar dute. Bestela, badakizute zer gertatzen den gure artean: doktrinak hala jartzen du eta kitto. Salbu Ermuan edo, «begizuri» erabiltzen den lekuetan ezik ezagutzen da urdina. Nafar-giputz begi urdin, Bizkaian begi zuri.

Lamina-rekin ere bada holako nahaste bat (ikus 89. orr.). *Maitagarri*, ordeko bezala, joan zen mendeko erromantikoek asmatua da. Lamia, erromaniko elizen irudietan agertzen zaigunez, gehienetan gerritik beherakoa hegatziz duen emakumea da, gutiagotan arraina. Baina gerritik beherakoa arraina duen emakumea bada itsasotik aparte ere, lehor barneko ibaietan agertzen zena, gure mitologia zaharra lekuko, eta Bertiz haraneko harmarrian dugu argi asko, Hondarribiakoan geroago gehitu zuten ber-bera. Horretaz, Barandiaranek nahikoa argi ematen digu *Diccionario Mitológico vasco* delakoan.

Croce-gandik hasita «Egungo pentsamenduz» ematen duena oso polita da. Bertako irudietan, kultur tradizioan eta moderno adierazgarri direnetan, Kandisky aipatzea falta zaio, zeren marrakzi bidez nork eta nola eman dezake argiago?

Guk berriz ere, penaz aitortuko dugu, hizkuntza jori ho-

rri norbaitek orraztapena ez ematea. 115. orrialdea adibide, irakurleak esango dit ia hainbeste «egin» ez ote dagoen sobra. Egunkariaren propagandaz bada, isiltzen naiz; baina, bestela mingarri zait: «...hil egin zituen», «...herbesteratu egin zen», «...itzuli egin da». Zuk esan, irakurle, «egin» horiek gabe ez ote zegoen hobeto. Orrialde batean, batabestearen ondorean, hainbeste «egin» pentsaraztekoa da. Baina, oraindik gehiago da R. M. Azkueren kantu zaharren bilduma badela (120. orr.) jakitea. R. M. Azkuek bilduak ez ote? -ek eta -ren ez bai dira gauza bera, Durangaldean behintzat.

Horiek gora behera, liburu ederra da. Ez sinbologia sakondu duelako, baizik gure mendeko kezkak aztertzen dituelako, edo behinikpein planteatzen dituelako.

Urak inoiz ez dira gelditzen lehenean, usteltzeko ez bada; eta, neurri batean, korrontari berea egiten uztea dugu etorkizuna.

J. S. M.

OHARRA: Zoriona opa diogu kaiola barrutik «egan» egin duen euskal idazleari. Eta, xori ona den aldetik erakutsi bekigu guri ere *Egan* hobeto egiten.

★ ★ ★

MARGUERITE YOURCENAR.—*Hadrianoren oroitzapenak.*

Eta eraskin gisa Hadrianoren oroitzapenei buruzko ohar-bilduma. Itzultzaile: Joxe Austin Arrieta. Erdal Literatura. Elkar. Donostia, 1985.

Marguerite Yourcenar-en eleberri hau ospe handia hartuz zetorren 1951an lehen aldiz argitaratu zenetik. Eleberri hori asmatzeko Flaubert-en gutun batean irakurri zuen esaldi batek sortu zion kezka ondorioko ideetatikoa omen: «Jainkorik ez zen ia, eta Kristorik ere ez oraindik, eta Kikeron-rengandik Marko Aurelio-ra hutsune bat izan zen gizona bakarrik aurkitu zena». *Hadrianoren oroitzapenak* eleberriaren egileak horren arabera agertuko zuen beste esaldi hau: «Nire bizitzaren parte bat igaro dut definitu nahirik, gero deskribatu nahirik, alderantziz guztiekin harremanetan jartzen den gizon bakarti hau».

Eta esaldi horiekin aurkezten zuen gaztelerazko argitaratzaile zen Julio Cortazar-ek bere itzulpena.

Arrietarenak beste honako hau dio: «Erromatar enperadore handi baten oroitzapenak irudikatuz eta birsortuz, egilearen asmoa zera izan da: XIX. mendeko arkeologoek kanpotik egin zutena barnetik berregitea, berak dioskunez. Bere giza bizitza eta bere obra politikoa zorrozki epaitzen dituen Hadriano honek badauki, jakin, bere Erroma handi hori, handia izanik ere, egunen batean suntsitua izango dela; inoiz ez dio uko egingo, alabaina, erromatar errealismoa eta Grekoengandik jarauntsitako humanismoa gidari dituelarik, azken bururaino pentsatzen eta zerbitzatzen jarraitu beharra dagoela diotsan sentimendu sakonari. «...Munduaren edertasunaren arduradun sentitzen nintzen», dio heroi honek, zeinaren problemak, izan ere, noiz-nahiko gizakiak ohi dituen berberak bait dira: zibilizazio eta kulturak oro kordokarazten dituzten bai barnetiko bai kanpotiko herio-arriskuak, zoriontasunaren eta «diziplina augusta»ren artean, adimenaren eta nahimenaren artean, abeniko edo adostasun harmoniatsu-

ren bat bilatzeko ahaleginak. Liburu hau hamazazpi hizkuntzatarara izan da itzulia, hamazazpigarrena euskara delarik. Elkar Editorialak pozik asko eskaintzen dio euskaldun irakurleagoari, Joxe Austin Arrietak eginiko itzulpenlan bikainaren bitartez, XX. mendeko literatura obra baliotsu hau gure hizkuntzan dastatzeko aukera».

Horrenbestez ez dugu ezer gehituko eleberri ospetsuari buruz. Testu oparotsua izanagatik, gehienok irakurri dugun erdarazkoa du etsai. Joxe Austinen euskara, ederra ez ezik aberatsa da. Beste inork nekez egingo zuen lan hori hobeto, baina hala ere erderazkoaren erritmoa falta zaio. Beste gauza bat da parte askotan ulerkaitz izatea eta beste batzutan itzultzaileak berak ondo ulertu ote duen edo zer nolako zailtzak izan dituen. Zeren itzulpen lan hori burutzea ez bai da izan txantxetakoa. Ukatu ezinezkoa zaio euskararen aberastasuna, eta beti da ongi holako obrak euskaraturik edukitzea. Hala ere, gure itzulpen ahalmenen saioa baizik ez da. Beste batek hobeto nekez egingo zuela jakitea aski zaigu gure ahuleziaren adierazgarri.

Eusko Jaurilaritzako Kultur Sailak literatur laguntzatarako ematen dituen beka gisako diru laguntzarekin egina da. Lastima laguntzok gehitu beharrez urritzea eta sorketazko literaturatik zerbait apartatzea iker-lanekin nahastuz; iker lanak baldin badira aurten eskaini dituen ETB entzulegoari buruzkoak.

Parentesi honekin berriro salatu nahi dugu literaturgintzan ari diren egileenganako begiramenik eza hizkuntza bereizgarri nagusia duen herrian.

Holako saioak beharrezkoak zaizkigu literaturgintzan aurrera egingo badugu, eta Joxe Austinek hartu duen nekea ez da alperrikakoa izanen. Hobetuz datorren zerbaiten adierazgarri da eta era berean gure sorketaren suspergarri.

J. S. M.

SALBADOR ZAPIRAIN «Ataño».—*Espetxeko negarrak*. Auspoa Liburutegia. Tolosa, 1984.

Auspoa liburu saileko 179. zenbakia osatzen duen honek Bordazar baserria darama bere azalaren apaingarri. Hor sortua da egilea eta protagonista, horko gertaeratik hasten du penitentziazko historia larria.

Gerra zibilaren hasieran zen zoritxarra, Nafarroatik rekteak sartzean. «Bizkai aldean zebiltzan anaiak, aiek asmatu ziteken; ez guk. Iltzen baziran ere, bero-beroan ilko itun. Ez gu bezela, odol otzean, jaberik gabeko zakur zikin batzuk bezela, etsaien begien asegarri. Beren aberriaren alde ixuriko ziteken odola. Atsegin ori ere etzegoken guretzat». Hara hor herioa non eta zelan atseginago aurkitu zezaketen kezka idatziazia. Izugarria benetan ehortzeko aukerarik eza. Gerraren zerga hori ere, gerrarik zitalena, anaiartekoa.

Etxean gelditu ziren anaiei ihizarako eskopeta eta perdigoi gehitxo aurkitzetik zetorkien oinazea eta hondamendia. Gainera: «Nori eman ion ire botoa?». Horiak izan ziren pakearen alde zirelako etxean gelditu ziren anaien pekatu nagusiak, gaizkile gisa espetxeratzean.

«Ataño», liburu honen egilea, maleziarik gabeko gizona nonbait, eta esperientzia izugarriak bizitzera iritsi zena. Heriotzara kondenaturik: «...utziak izan ginalako, al zutenen partetik. Nai zutenak, berriz, ezin ziteken». Gauero atea noiz joko, patiora atera eta paretaren kontra afusillatuak izateko. Gauero, hots berdina: «*Está usted liberado, prepárese*», esaldi maltzurra entzuteko beldurrez, gezurrezko dei horren ondorena bai zen heriotza. «Banaka-banaka, eun baño geiago ikusi genizkin txulo artatik, betiko joaten». Eta egilea harritzen zuena: «...berak ziotenez, katoliko ta kristauak...» izaki gorrotoa lege hartuaz odolez ase ezinik zebiltzanak. Gainera, «Ataño»ren ustez, zibilizazioa edo aurrerapena kristautasunaren ezaugarrietako bat zen, abere eta gizonaren berezkuntza

Jaunartzearen baitan zegoenez (ikus, 141-142. orr.). Sineskaitz zaio hiltzaileak katolikoak izatea, eta salatzailea auzoa edo ahaidekoa. «*Homo homini lupus* esan zuenak, bazekiken, nik orain arte ez bezela, gizonen grifaren berri. Neri ere ederki erakutsi zidatek orain». Eta horrela joango zen ilusioak galduz.

«Beren sasoirik onenean, ogei ta zortzi ta ogeita bederlatzi urterekin, joan itun erru gabeko nere bi anaiak». Ondarretako kartzelan afusillatuak, ehundik gorako hilketa haien artean. «Errenderi'ko udaletxeak (*Udalak*, esan nahi du) etzin ikasi ere (hemen ordea, *jakin ere*, esan nahi du), noski, gu espetxean geundenik. Ori uan ortarako al guztiduna. Alkate zegona, gu gaztetxoak giñala, gure lengusu maitearekin maiz etortzen uan gure baserrira. Gurekin perretxikutan ibilli ere bai inguruko baso aietan. Egun aiek joan itun. Orain etzin gure bearrik».

Larrialdi ederrak pasa ondorean: «*Condenado a cadena perpetua*»-k lasaitu zuen gure gizona, gertakarien lekuko den liburu hau idazteko ere berrogei urteko diktadura igarotzeko zain egon zena.

Naturaltasunik zuzenenean idatzia da, erarik herrikoienengan, eta haririk galdu gabe, pasarteetan tentsioa goraka eramanez irakurleak azkeneraino interez biziarekin iharraitzekoa.

★ ★ ★

SALBADOR ZAPIRAIN «Ataño».—*Zigorpean*. Auspoa Liburu-
tegia. Tolosa, 1985.

Gerra eta gerraondoari buruzko bigarren liburua da. Ger-
rateko kronika gisa idatzi direnetan, berrogei urtean, alde
batekoak baizik ez dute izan zerbait idazteko aukera eta
diktaduraz bukatzean ongi da bestaldekoetatik kontatzeko
bizi direnak zerbait esatea eta hau izan da «Atano»ren bete
beharra.

Bigarren liburu honek ez du lehenaren emozio hura, bi-
zitza bera jokoan zegoeneko, baina kartzelako oinazeaz
aparte gauza harrigarriak kontatzen digu. Eta, berez, hein
batean, *Espetxeko negarrak* zeritzanaren jarraipena da.

Ondarretatik Iruñeko San Kristobalera eraman zuten, eta
zer zen bere harridura «Eliza zaitzera atera ziran auek, orain-
dik gizon iltzen ari baiziran» (70. orr. eta 83.en oraindik
harriturik) sinets ezinik jarraituko zuen kapeillau baten
predkiuak: «—Jainkoak gure lan onak eta txarrak astailuan
pisatu ditu, eta txarrak askoz astunagoak ziran onak baño.
Beraz, odol geiago dago ixuri bearra, Jainkoaren asarrea
apaltzeko».

Bizaraingo San Markos eta Txoritokieta bitartean den
Bordazarretik gazte mundura irtetzean bost urteko espetxea
aurkitu zuen; beste mundurik ez, etxeko sukaldea, herriko
maisua eta erretora, bere kondutaren etika eta moral mar-
katzaile. Oraindik etzekin bakoitzak berari komeni zitzaion
neurrira zeramala Ebangelioa, eta bi liburuotan nabari denez
hortikakoak zituen bere gogoaren ezbeharrak.

Han zen, San Kristobalen, 1938ko maiatzaren 22ko ihesa
gertatu zenean. Kapitulu hori du bizienetakoa. Hori eta ho-
rren ondotik datozen eraso eta ihesaren biharamuna. Ihe-
saren ondotik, afusillamenduez gainera neurri gogorrak har-
tu zituzten. Hortaz zerbait bagenekin, han ziren zenbaiti ahoz

entzuna. Oroitzen naiz besteak beste, Fernando Zuloaga eibartar medikua (Inazio pintorearen iloba) preso zelarik bere ofizioa nolabait betetzen zuela eta zeldan zituen liburu guziak kendu zizkiotela. Bat baizik ezin omen zen eduki eta hauta zezala. Eskuaratean beharrezko zitzaion «Consultorio médico»-ren bi tomoak eskatu eta bat bakarrik eman, «*cuan-do lea el primero ya le daremos el segundo*» esanaz. Hala-koak ziren beren ustez zibilizazioa zekartenak. Ongi dio «Ataño»k: «Militar aien joera, jolasean dabiltzan umetxo batzuen aian. Zoritzarrez, umekeri gaixtoa».

Gerra bukatu ondorean, San Kristobaletik Orduñara; zorriritegi batetik bestera. Presondegia berri honetan, «arimazaiak» arduratsu misioak antolatzen, eta «Ataño»ren pentsamenez: «Emen, lenengo, gorputzari begiratu bear zaiok, ikusten danari alegia, ikusten ez dana salbatuko bada»; lojika horren arabera agertuko ditu bere eritziak bi liburuak zehar.

Libertatean jartzeak etorri ziren garaian ere politikak dira bere kontaerak, gaileko bakar soil hura atera zenekoa adibidez, hainbeste denbora kartzelan eman ondorean nora joan etzekiela: «Nora joango nauk? Emaztea bi aurrekin utzita sartu niñun; geroztik beste bi jaio dituk». Edo, kartzelako bikario hark uste zuena, San Pedroetan askatasuna izango zutela agintzeaz, zeruko ate zaina bazen kartzelakoan ere ikustekorik izango zuela. Maila horretara jeisten bai zuten apostolua ere.

Kartzelatik irtetzean Orduñako geldokian artzai karlista bati entzuna ere ez zen txarra: «Zuek eta gu, beste katolikorik etzegok España'n». Hil da gero, salda bero.

★ ★ ★

XIPRI ARBELBIDE.—*Piarres Lafitte*. Elkar. Donostia-Baiona, 1986.

«Orhi» Literatura sailean eman du Elkarrek liburu hau, Lafitte zenaren bizia aztertzen duena. Lanaren oinarri: hiru ordu t'erdiz Mixel Oronos baigorriarrak egin zion magneto-
nozko grabaketa *Herria* astekaria sortzez, lehen urtetako ne-
keak eta ondoko eragozpenak tartekatuz. Hor, N... kalonje
delakoa nor den argi jarri balu, ez zen gaizki izanen. Aurpe-
giak ere agertu beharrezkoak dira.

Bestalde, Jokin Apalategik zuzenean grabatu zion ordu
t'erdiko zinta, Luzien Etchezaharretakin izan zuen elkarriketa
eta Xabier Diharce Iratzederrek idatzitako artikulua ditu oi-
narri, aintzin solasean egileak aitortzen duenez. «Iker» soil
soilik aipatzeaz, uste dugu, Euskaltzaindiak P. Lafitteren ome-
nez argitaratu zuen liburua izanen dela, *Iker*-2, 1983an argi-
taratua; zeren 87-95. orrialdeetan berargitaratzen bai du han
eman zen bibliografia.

Horrez gainera, egilea mintzatu zen Lafitte hurbildik eza-
gutu zuten zenbaitzuekin: Dubosq eta Haira uztariztarrak,
Mestellan lehunztarra, Légasse, Xarriton, Etxamendi, Larza-
bal..., Eugène (ikus 5. orr. azken lerroaren bukaeran eta
6. orr. hasera loturarik gabea) delakoa ordea ez da izanen
Lafitte bera, hor datorrenez. Bada hor inprimategiko jauzi-
ren bat, gure inprimategi hauek zein gaizki lan egiten dute-
naren agiritzat. Euskarazko liburuetan ez ezik, erdaraz egiten
direnetan ere hori nabari da. Hasi ta beste gabe 5. orrial-
dean hori ikusteaz beldurtu ere egin ginen ondoko orrialdeak
zehar holako huts egiteak izango zirelata; baina, tira, nahiko
ondo zaindua dela esan behar, gaizki ohituak gaituztenaren
barnean; han-hemenka ohizko huts tipi horiek gora-behera,
orokorki begiraturik aski ongi dago.

Lafitteren aitaren sortzeaz trunpatzen da egilea, 7. orr.
Baigorriko Buzkingorrian sortua (ez zortua) jartzen du eta

ondoko orrialdean Buztinaga. Baina ama Uruñako Buztingorrikoa. Hortik ohar daitake huts egitea.

Liburuak duen ederrena, Lafittek bere buruarekiko borroka nola gainditu zituen adieraztea, haurtzarotik hasi eta «apaiz gorri» izatera arte, euskaldun berritik igaroaz. Liburutegia osatuzkoa oso bitxia da. *Aintzina* (lehen aldikoa) aldizkaria eta Menditarrak elkarte bere gaztaroko ekintzetarik interesgarrienak ditu ondoko urteetakoak markatuko zizkionez; era berean Tolosaldean apaizgoaren hastapenetan jende mixerable haren inguruan eman zituen urteak. Horiek moldatu zuten gizona: euskaltzale, abertzale, gizarte auzietan behartsuaren alde eta bereziki jerarkiaren gehiegizkoen salatzaile eta kritiko. Baina, gainera, ibiliak erakutsi zion lana ahalik maltzurren bideratzen, beti helburueri begira eta zintzo jokatu. Maltzurkeri ona eta garbia erabili zuten beti boteretsuean aurrez-aurre. Denen gainetik Ebangelioko Kristo zerbituz.

Ezagutzekoak dira bere arartekotasunak ere, Espainiako gerra zibila baino lehen hasita gerra guztiaren zehar. Ez zuten lan erraza hango eta hemengo eskuindar eta abertzaleen artean ararteko lana egin beharra. Gero, horren jarraipenez, 1939ko gerratean erakutsi zuten bere jarrera.

Liburu atsegina da. Gustora irakurtzekoa. Anekdotaz beterik dator, Lafitte ezagutzen genuenok bagenekien haren eztenkadazko umorea zer zen. Xipri Arbelbideren idazkera argi eta biziak ondo laguntzen du haren izakera adierazten. Hala ere, liburu honetan, Piarres Lafitte zenaren ideologia eta aldizkarigintza eta horien inguruan izan zituen jarrerak nabarmentzen dira, baina ez Lafitte ikertzailea. Hizkuntza irakaslea, gramatika eta hiztegiaren egilea baino zerbait gehiago zen Lafitte ikerketaren munduan. Ez bait da ageri hori bedori tokatzen zitzaion neurrian, eta horrez gainera testu zaharren aurkitzaile eta argitaratzaile, zenbait autore zahar eta horien testuak ezagutarazteak, bio-bibliografiaz, euskara

eta euskal literaturari dagokionez. Era berean, etnografia lanak ikerketa mailan, aintzinako historiaz. Askotan, zer-nahi ikertzeko eskaintzen dituen iturriak heurak beste gabe erakusten digute egin zuen lan gaitza ikerketa kontuan, dena bururatu ezinik adibideak eskaintzeaz. Baina, liburu honi ezer kentzeke, behar bada, beste alderdi hori erakutsiko duen bigarren liburu bat eskatzen du biografiatuaren gizentasunez bere dimentsio osoz jabetzeko. Hara hor beste iker lan bat. Eta, hartarako ere lagunduko du liburu honek. Horrenbeste merezi du euskal letretan eman den gizonik garrantzitsuenetakoa den aldetik.

Liburuak, azalean, José Ignacio Trekuk Lafitteri egin dion potreta dakar, argiz, jostoz eta egituraz itxura onean burutua.

J. S. M.

★ ★ ★

Lafitteren aitaren sortzeaz trunpatzen da epilea, 7. orr. Baigorriko Bazkingorrian sortua (ez zortua) jartzen du eta

JOSE LUIS ALVAREZ EMPARANTZA «Txillardegi».—*Leturia*.
Translated by Maddi Alvarez Forcada. A Publication
of the Basque American Foundation. 1986.

Izenburu jatorrez *Leturiaren egunkari izkutua* deritzan eleberri hau duela hamazortzi urte, euskarazkoa argitaratze-tik laster, behar zuen erdarazko itzulpenez plazaratzea. Bai-na hori ez zen lortu bere garaian eta gure literaturagintzan maiz gertatu zaigunari jarraiki esan dezagun, gure gogoaren gainagarrri bederen, inoiz ez dela berandu.

Mende honetan hizlaur gurean sortu eta besteetara eskaini ditzakegunetan lehen mailakoa dugu Txillardegiren eleberri hau. Esistentzialismoa Europan indarrean zegoen garaikoa izatez, etxe eta kanpo itzala, ospea eta errespetua irabazte-koa bai zen.

Garai haretan euskaldungoan genbiltzanok guti ginen bai-na garai bereko orduan arituz, denbora haretako mugimendu orokorretik hurbil. Zuzenean edo zeharka, *Combat* eta aldiz-kari honen inguruko lanak ezagunak genituen eta horren kutsua nabari zen. Bestalde, filosofia kontzeptuak, K. Mi-txelenak eleberri honi egin zion hitzurreak erakusten digu-nez, inglesezko argitalpen honi ere ez zitzaion gaizki eto-rriko.

Leturia's secret diary hau Espainian bertan Ediciones Be-ramar, S. A.-k argitaratu du eta Ameriketan edo ingles min-tzairadun herrialdeetan izan dezaken zabalkundea zalantzan jartzen dut, zeren Basque American Foundation delakoaren zuzendariak han zerbait badela oihu eginaz hemen eskarie-tarako hotsa lortu nahi luke, eta ohi duen taktikaz beste *show* bat baizik ez dirudi. Hala bada ere, gure literaturaren hedakundez beste urrats bat da eta ongi etor bedi.

J. S. M.

The Susa News. 1. zenbakia. 1986.eko ekaina. Donostia.

Hain aspaldi ez dela, *Egan*-era kolaborazioa eskainiz zeterren gazte bati entzun nion, *Susa*-ri bere lanak emateaz asperiturik zegoela, gazte itxuraz agertuarren beraiek uste baino zaharkituagoak zirela mentalitatez. Baina nik ez dut holako eritzirik. Gaztetasuna uka ezinezkoa zaio *Susa* taldeari. Bai, *Egan*-en igaz kolaboratu zutenetarik gaztenak hamazazpi urte baizik ez zituen, baina zaharrenak larogei. Egia esan, guk ez dugu mugarik jartzen, ez adinez eta ezta ere modaz. Baina, aitortu beharrezkoa zaigu, *Susa*-koek orohar gazte direla, beren adin inguruko mugimenduen ordezkari eta hori oso inportantea dela euskal literaturarentzat. Hala ere, Gunilla Von Bismark izenpetzen duenaren esanak esan, Omar Khayyam, Omar Nabarro bera baino gaurkoagoa iduritzen zaidala. Eta eritzi hortara (ez hortero) heltzeko urteak behar badira, hori merke eta nahi baino lasterrago berez datorren gauza da. Beraz, gaitzik baldin badu ere, zendakai erraza du eta ez da inor larritzekoa. Bitartean, P. Lafittek hil baino lehenxeago egin zitzaion omenaldian eskerrak ematen esan zituen hitzak oroituko ditugu: «Biba gazteak!».

Mundu honetan, pentsatzen duen gazteak sufritzen du eta horrek ematen dio gazte delarik ere mentalitatez zahar itxura. Baina, sorkundezko literatura garatuko bada, hala behar ere. Gutienez ere badakite burua ez dela txapela erabiltzeko egina eta horiegatik ezingo da esan: txapela buruan eta ibili munduan.

Ale hau egunkari gisa agertu da, 42 x 31,5 zentimetro neurrizko lau orrialdek soilik osatzen duela. Taxuz aurkeztua

dator eta biziki gustatu zait. Aurre azalpenean dionez: «Konplizitate hari bat osatu nahi genuke orain jaio den publikazio honen bitartez, abiapuntu gisa honoko hau erabiliz: literaturak duen oinarritzko premia bakarra, ahalik eta jende gehienaren animoa da, idazteko nahiz irakurtzeko, eta bide batez irakurle izatetik idazle izatera dagoen distantzia jende gehienak uste duena baino askoz ttipiagoa dela. Mito asko dago literaturaren munduan, eta idazle izateko ez dakigu zein baldintza behar direla pentsatzea horietako bat da. Idatz eta publika itzazu ipuin pare bat eta ondoren hitzegingo dugu ea horretarako balio duzun, ez pentsa kontrakorik frogarik egin gabe».

Zeharo bat gatoz aitormen horrekin eta ezer erastekotan ere, idazle bezala zerbait izan nahi duenarentzat, irakurri, esango genuke. Asko irakurri eta bere ingurumena gogotsu so egin. Ez dago beste misteriorik, kontatzeko zerbait biltzea baino, naiz kanpotik bereganatzen duenetik eta naiz bere gogoeta soiletik sortzen duenetik. Eta, *Susa*-koek ondo egiten dute, oso ondo, hain guti irakurtzen den herri honetan ere gaztea idazle izatera bultzatzea.

Idazletza bultzaratze hori ez da idea txarra, baina ahal delarik alearen atzekaldean datorren editorialeko eskribidorearena eredutzat hartu gabe. *Susa* aldizkarietatik harturik hain zati egokiak datozen ale horretan kaka-mokordoa dirudi editorial horrez. Beno, ongi letorke bederatzigarren dialekttoa sortzea helburu badu. Bestalde, lastima handia litzake euskara batuari eta ifarraldeko ei gibela ematea. Baina, editorialgintzan ari direnek gibelandiak baldin badituzte, behar bada hala izanen da.

Dena den, idea ona izan dute beren ekintzen zabalkunde-rako, lehen *Susa* aldizkarietan argitaratutako zati hunkigarriekin irakurleak, batez ere irakurle gazteak, zirraraeraziz adizkari hau plazaratzea. Eta, era berean, *Susa* liburu sailak edo naiz bestek, gazte jendeari begira argitaratzen dituzten liburu berrien erreseñak agertzea, bakoitzaren gai eta edukinez informatuz. Hauenak dira titulu berriok: Andolin Eguzkitza, Iñigo Aranbarri, Eukene Martin, Gotzone Sestorain,

Xabier Mendiguren Elizegi, Alfonso Sastre, Mikel Dupac, Jean Louis Davant, Peter Bichsel eta Itxaro Borda.

Meriturik aski badute *Susa*-koek beren ekintzetan eta, gure aldetik ez pentsa, irakurle, ezelango bedeinkazio edo gomendiorik behar dutenik, zuriketarik gabe esan genezake beren bidearen berri badakitela gure aitapontekotasunik gabe ere, eta gomendiorik ematekotan irakurlearentzako emango genuke, harpidetza eginaz lagun dezaten. Gogoan izan gaur egungo euskal kulturaren munduan abandonatuen daudenak idazleak direla eta hala ere beren kabuz ari direla ahal bezala aldizkariak bultzarazten. Ez genuke nahi inondik ere *Literatur Gazeta*-rekin gertatu dena gertatzerik. Horregatik, beste inongo laguntzarik gabe, harpidetza soilarekin irauraztekoa baldin bada, guk ere eskari hori luzatzen dugu *Susa*-ren alde. Beren aldizkariak irakurle amorratuen eskuetan erori nahi duelarik, horrenbeste eskatuko genioke euskal irakurleari.

Otsalar